

COMMENTARIUS.

- 1 Quid sit facere posse, & quid hoc reo retribuatur
- 2 Quibus rebus de auctori adfirmetur?
- 3 Quale sit hoc beneficium, persona, an rei cohabitans?

Hic iterum proponitur species, ubi beneficium reo datum facit, ut actor solidum non semper consequatur. Omnis debitor, qui non habet exceptionem competentem, solidum quod debet, solvere compellitur: si nequit, in carcerem ire volente creditore cogitur, nisi bonis cedere malit, l. 1. C. qui bon. ced. nam bonorum cessioe poenam carceris evitare potest, utique si sua non malo amore amittit, prodegit, aut fraudulenter alienavit, l. si quis dolo. §. 1. de re jud. l. verum. §. 3. hoc quoque. 7. pro soc. add. Gomez. 2. resp. 11. num. et ad l. Tur. 79. num. 2. Ben. Stracch. de merc. trad. de decisorib. part. 3. num. 9. Ceterum non ubi carcerem, ita & obligatione debitor bonis cedens liberatur, ac proinde si potest facultates aliquas, quae modo alicujus momenti sint, iterum acquirere, denovo efficitur conveniri potest: sed jam ita, ut non in solidum, quod amplius debet, sed solum in quantum facere potest, damnetur, l. 4. l. 6. & 7. de cess. bon. Beneficium ei tributum esse sola commiseratione, ut in extremo hujus §. indicat Justinianus. De materia cessiois lae disputare non est hujus loci: videndi DD. ad tit. ff. C. eo pertinentes, Schneid. hic. Damboud. prax. civ. cap. 70. Pet. Greg. 22. §. 8. et alioque seq. Afflic. decif. 348. & seq. Thelaur. decif. 36. & 182. Christin. vol. 4. decif. 123. ubi plurimos citat, qui ex professo hanc materiam tractant. Ceterum antequam hinc abeamus, quaerendum est, quale sit hoc beneficium, quod competentia vocant, & cujus toties jam facta mentio. Id autem planum fiet, si cognoverimus quid sit facere posse, quibus rebus & unde deductis id aestimandum, siue beneficium personae, an causae. Facere posse civili ratione hic dicitur, qui de suo praestare potest honeste, deducto videlicet prius eo, quod illi satis sit ad victum quotidianum & alimenta, l. inter eos. 19. in fin. l. cum ex causa. 30. de re jud. l. 6. de cess. bon. l. in condemnatione. 173. de reg. jur. & in eo tempus rei judicatae spectatur, l. 15. solut. matrim. Non modo igitur quibus hoc beneficium competit, si solvendo non sunt, in carcerem detradi non possunt, aut cogi, ut bonis cedant, & led ne totum quidem, quod habent: nisi extorquerentur, ne aut turpiter mendicare, aut malis artibus victum quaerere cogantur. Sed & in definiendo victu & alimentis ratio dignitatis vel conditionis personarum habenda: cum lautior, sibi nobiliter veluti, quam rusticum oportet, & alius illi, quam hinc cultus corporis conveniat. De quo Tiraq. de nobilitate, cap. 20. num. 143. & seq. Colet. de process. p. 2. cap. 3. num. 115. & seqq. Utrumque contra est, cum

hoc beneficium cessat, quippe omnium actioem sine hoc beneficio haec conditio est, ut quamvis reus solvendo non sit, solidum tamen praestare compellatur, aut de suo, aut si id non potest, aliunde, unde solvat, sumere, aut postulantem creditore in carcerem ire, nisi paratis sit bonis cedere, l. 1. C. qui bon. ced. Atque ut creditor pareat carceri, omne tamen quod habet, condemnato auferre potest, ut nihil ei, ne ad victum quidem relinquatur: de quo vide Christin. vol. 4. decif. 113. n. 15. & ibi allegat. Hoc quod ita quemque facere posse dicimus, aliter in donatore aestimatur, aliter in ceteris, etiam non deducto ere alieno; in ceteris, etiam non deducto: pinguius enim donatori succurri placuit, quam veris debitoribus, l. sunt qui. 16. l. inter eos. 19. in pr. & §. 1. l. & exheredatum. 49. de re jud. l. 12. de donat. Inter eos, quibus esse simili causa debetur, occupantis conditio melior: nec deductur, quod ejusdem conditionis hominis debetur, d. l. inter eos. 19. ubi vid. Don. Denique si actor eadem paupertate, qua reus, premar, non juvabitur reus hoc privilegio: quoniam in pari momento miserationem preponderat rigor juris, magisque debitorum, quam creditorum, agere convenit. Zalt. ad l. 12. & seqq. solut. matrim. num. 200. Colet. part. 2. cap. 3. num. 121. D. Tuld. comm. in hunc tit. cap. 19. Beneficium hoc personale est: non causae, sed personae coherens: & ideo nec in haeredem transit, praeterquam quod in actione dotis datur filii mulieris, qui patri haeredes extiterunt, l. 12. & seqq. l. ult. solut. matrim. l. 14. & seqq. de rejud. add. Pet. Fabr. ad l. Divus. 28. de reg. jur. Gomez. in leg. Tur. 50. & irris. seqq. num. 49. Neque fidejussori tribuitur, quamvis ita fiat, ut nec debitor hoc beneficium proficiat: quippe cum fidejussor totum quod praestitit in re principali repere possit, l. & si fidejussor. 24. de re judic. Neque hoc iniquum aut absurdum est: quoniam relatio, quae est inter creditorem & debitorem principalem, & propter quam beneficium tribuitur, non est inter creditorem & fidejussorem, nec rursus inter hunc & debitorem principalem. Quid quod debitor dando fidejussorem tacite exceptioni competentiae renunciare videtur? utique enim hoc agimus fidejussorem accipientes, ut in omnem eventum nobis cautum sit, §. ult. inf. de replicat. Licet autem jura novo reo principalis prius conveniri & excuri debeat, quam ad fidejussorem perveniri; tamen quod creditor a reo consequi non potuit, recte exigit a fidejussore: quoniam eodem jure non electione & litis contestatione, sed demum solutione obligationis perimitur, l. ult. C. de fidejussor. Don. ad d. l. 34. de re judic. Bachov. hic ius. Hering. de fidejussor. cap. 27. part. 4. num. 80. & seqq. Alia causa est defensoris, cujus in omnibus rebus eadem causa esse debet, quae domini foret, si cum ipso ageretur, l. nisi causa. 14. solut. matrim. l. verum. §. 3. 1. pro soc. l. minor. §. 1. §. 1. et pro.

TITULUS SEPTIMUS.

QUOD CUM EO, QUI IN ALIENA POTESTATE EST; NEGOTIUM GESTUM ESSE DICITUR.

Dig. Lib. 24. Tit. 5. C. Lib. 4. Tit. 16.

Continuatio, & summa tituli.

Jure civili nemo ex contractu alterius obligatur, ne si quidem, qui contrahentem in potestate habet, §. actiones. 10. vii. prac. Nam et si, jus potestatis facit, ut servus dominus, filius patri obligationem & actionem accquirant; non efficit tamen ex contrario: ut pater & dominus ex contractu filii aut servi obligentur, atque alteri actio adversus eos acquiratur. Ceterum hunc juris rigorem quibusdam in casibus pretor ex aequitate relaxavit, introducens certis actionibus, vel potius actionum qualitatibus, quibus dominus & pater ex contractibus filii aut servi conveniri possunt. Hujus generis lex hoc tit. proponuntur, quod iustus, exercitorius, institutor, tributorius, de peculio, de in rem vero. Sub finem adijcit calus, quo ex contractu filii pater non obligatur, cum ex eadem causa ex contractu filii obligetur dominus.

TEXTUS.

Scopus & nexus.

Quia tamen superius mentionem habuimus de actione, qua in peculium filiorum servorum agitur, opus est, ut de hac actione & de ceteris, quae eorumdem nomine in parentes dominosve dari solent, diligentius adnotemus. Et quia sive cum servis negotium gestum sit, sive cum iis, qui in potestate parentum sunt, eadem fere jura servantur, ne verborum fiat disputatio, dirigamus sermonem in personam servi dominique, idem intellecturi de liberis quoque & parentibus, quorum in potestate sunt. Nam si quid in his proprie servetur, separatim ostendemus.

COMMENTARIUS.

Superius mentionem habuimus] §. actiones. 10. praeced. tit. ubi obiter egit de actione de peculio, quam nunc plenius, ut & ceteras, quae ex conventionibus filiorum & servorum adversus patrem & dominum dantur, hoc tit. explicat. Eire eadem jura servantur] Merito adiecit particulam fere. Nam primum servi ipsi ex contractibus civititer non obligantur, §. item in iustis. 6. sup. de iust. sup. l. 14. de obl. & act. filii autem familias obligantur, & cum iis agi tanquam cum patribusfam. potest, l. si filiusfam. 39. d. tit. Deinde servus mutuum pecuniam accipiens obli-

gat dominum de peculio: filius ex ea causa patrem de peculio non obligat, propter Senatufconsultum Macedonianum, §. per. inf. d. Præterea si servus fidejussisset, rem peculialem non agens, si liberum fideiussentis iudicium accepisset, compromiserit, iurjurandum detulerit, ex his causis actio de peculio in dominum non datur. Diversum est in filiofamilias, l. 2. §. filiusfam. §. & seqq. l. §. 2. de pecul. Postremo quia servi peculium simplex est & unius generis, totum in domini, a quo profectum est, potestatis, dominus ex contractu filii sine distinctione tenetur: pater autem non de omni peculio tenetur, sed de eo tantum, quod ipse totum in potestate habet, cuiusmodi hodie solum est profectitium; de quo plura scripsimus ad d. §. actiones. 10. sup. tit. In ceteris omnibus eadem omnino jura ex negotio gesto cum servis & filiusfam. servantur; De servis autem quae tractantur, satis constat, usum hodie non habere.

TEXTUS.

De servis quod iustus.

1. Si igitur iustus domini cum servo negotium gestum erit, in solidum praetor adversus dominum actionem pollicetur: scilicet quia is, qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur.

COMMENTARIUS.

Si iustus domini cum servo negotium gestum est, merito adversus dominum actio quod iustus daretur, atque adeo in solidum: nam quodammodo cum eo ipso contrahitur, qui jubet. Ulp. l. ite. princ. quod iust. Ait Jurisconsultus quadammodo verè enim non cum domino, qui iustus, sed cum servo contrahitur: sed siquid cessaret actio quod iustus, ut accidit, cum dominus servi tantum ministerio utitur, ipse autem servus tantum ministerio utitur, ipse autem contrahit; veluti si mutuum pecuniam accipiturus eam servo numerari jubeat: quo casu quod iustus non competere, sed domino condici, scriptum est in l. ult. quod iustus. fac. l. qui autem. 14. cum l. seq. de pec. cons. Sic ubi pater in contrahendo nihil modo ministerio utitur, ipse solus, non filius obligatur, l. 4. C. hoc tit. d. l. ult. quod iustus. At si filius iustus patris contraxerit, utque tenetur, pater postquam iustus directo, l. per. eod. l. 3. §. sed iustus. 4. de minorib. Iustus autem domini hic accipere debemus, sive

nem exerceat, maritus obligatur, sed & uxor quoque tenetur, uti sepe iudicatum testatur *Christin. vol. 2. dec. 27.* Non idcirco tamen minus in intercessionibus beneficio Scti uitur. *Neofad. obs. rei iudic. 18. add. Sand. lib. 2. tit. 4. defn. 3. & 4. Geor. t. introd. cap. 5.* Quod autem qui aliquam uorem ducit, simul omnia eius debita in se trahit, id non ideo fit, quia contractus uoris maritus obligat, sed quia matrimonium parit communionem totius æris alieni, cuius partem dimidiam uel debitum proprium uel extoluerit cogitur, alteram dimidiam tanquam administrator totius familie, ac proinde & negotiorum uoris. *Guid. lib. 3. cap. 111.*

TEXTUS. De Tributoria.

3. *Introduxit & aliam actionem prætor, quæ tributoria uocatur. Namque si seruus in peculiari merce, sciente domino negocietur, & quid cum eo ejus rei causa contractum erit, ita prætor jus dicit, ut quicquid in his mercibus erit, quodquod inde receptum erit, id inter dominum, si quid ei debebitur, & ceteros creditores pro rata portione distribuatur. Et ideo tributoria uocatur, quia ipsi domino distributionem prætor permittit. Nam si quis ex creditoribus queratur, quasi minus ei tributum sit, quam oportuerit, hanc ei actionem accommodat, quæ tributoria appellatur.*

NOTÆ.

3. *Quia ipsi domino distributionem*] Ipse dominus tribuendi facultatem habet ex prætoris edicto, l. ult. eod.

Quam oportuerit] Hæc actio dolum malum coercet domini, l. 8 § 2. eod. id est, propter iniquam distributionem datur: cogiturque dominus per hanc actionem in medium afferre, quicquid mericum occupauerit. Theoph.

COMMENTARIUS.

Proponitur hic quarta actio ex contractu serui in dominum à prætoribus comparata, quæ tributoria uocatur, id est, distributoria siue contributoria. Nam si quis cum seruo in peculiari merce sciente domino negotiante contractum sit, iubeat dominus, quod ex ea merce & quod eo nomine receptum est, æquabiliter inter creditores tribuere se parit; in qua partitione & ipse quoque, si quid ei debetur siue mercis nomine siue alia ex causa, adducitur, l. 1. l. §. 6. per hanc actionem, §. seq. de trib. act. Si autem dolo malo ejus factum sit, quominus si tribuere, tributoria in eum datur, ut quantum minus tributum sit, quam debuerit, præstet Itaque hæc actio tantum dolum malum domini coercet, si uidebitur malitiosè in distribuendo versatus sit, merces penes se retinuerit, aut sciens prudens perire sit passus. Quod si tribuere nolit,

potest evitare actionem mercibus cedendo, l. 7. §. 1. & deinceps, eod.

Scientia domino negotiatur] Dominus peculium seruo concedens hoc ipso etiam jus contrahendi seruo concedere intelligitur, l. 1. §. item acquiritur §. de acq. poss. Ceterum hæc uoluntas paulò generalior & aliquanto remotior est à singulis contractibus: qua de causa in actione de peculio æstimatio peculii sit deductio eo, quod domini debetur, ut audiemus §. seq. At in casu propositi uoluntas domini propius ad negotium accessit: exigit enim ut saltem non noceat, id est sciat & pariat seruum in merce peculiari negotiari, l. 1. §. 1. & 2. de trib. act. Et ideo in actione tributoria placet, dominum privilegium deductionis non habere, sed æquali jure cum cæteris creditoribus in tributum uocari, d. l. 1. in pr. add. l. 1. §. licet autem. l. 1. l. 6. de exerc. act.

TEXTUS.

De peculio & de in rem uerso.

4. *Præterea introducta est actio de peculio, deque eo, quod in rem domini uersum erit, ut quamuis sine uoluntate domini negotium gestum erit, tamen siue quid in rem ejus uersum fuerit, id totum præstare debet; siue quid non sit in rem ejus uersum, id eatenus prestare debeat, quatenus peculium patitur.*

In rem autem domini uersum intelligitur, quicquid necessario in rem ejus impenditur seruus, ueluti si mutatus pecuniam creditoribus ejus soluerit, aut adificia ruentia fulserit, aut familie frumentum emerit, uel etiam fundum aut quamlibet aliam rem necessariam mercatus erit. Itaque si ex decem, puta aureis, quos seruus tuus à Titio mutuo accepit, creditori tuo quinque auros soluerit, reliquos uero quinque quotlibet modo consumpserit, pro quinque quidem in solidum damnari debes; pro cæteris uero quinque eatenus, quatenus in peculio sit. Ex quo scilicet apparet, si toti decem auri in rem tuam uersi fuerint, totos decem auros Titium consequi posse. Licet enim una sit actio, qua de peculio, deque eo, quod in rem domini uersum sit, agitur; tamen duas habet condemnationes. Itaque iudex, apud quem de ea actione agitur, ante despiciere solet, an in rem domini uersum sit: nec aliter ad peculiis assumptionem transeat, quam aut nihil in rem domini uersum intelligatur aut non totum.

Cum autem queritur, quantum in peculio sit, ante deducitur, quicquid seruus domino, uive, qui in potestate ejus sit, d. bei, &

quod superest, id solum peculium intelligitur. Aliquando tamen id, quod ei debet seruus, qui in potestate domini sit, non deducitur ex peculio, ueluti si is in ipsius peculio sit. Quod eo pertinet, ut si quid uicario suo seruus debeat, id ex peculio ejus non deducatur.

NOTÆ.

4. *Quamuis sine uoluntate*] Nam si domini uoluntate, potest quod iussu agi, l. 5. §. 2. de in rem uers.

Quicquid necessario] Vel utiliter, l. 5. §. 3. eod. quod uerum magis ad uoluntatem pertinet, non uidetur uersum. Hoc igitur dominus sine rei detrimento patitur auferri, l. 1. §. 4. eod. Locum hunc fidei explicat Ulpianus d. l. 3. d. l. 5. l. 7. l. 10. eod.

Licet enim una sit actio] Hujus loci hanc esse sententiam puto, non tantum singulis actionibus separatim, aut de peculio, aut de in rem uero agi posse; sed etiam conjunctim, ut simul utrumque caput una formula ita, ut proponitur, in iudicium deducatur. Eamque formam agendi esse commodissimam, ut mox ostenditur. Ceterum actio de in rem uerso non minus sola & per se institui potest, quam illa de peculio, l. 1. princ. §. 1. l. 14. l. 19. in fin. de in rem uers. §. seq. & §. ult. inf. eod.

Duas habet condemnationes] Quando scilicet actioni de peculio illud emblema de in rem uerso adiectur. Altera enim seorsum & simpliciter intentata ad alteram ex eadem causa non datur regressus, arg. l. 9. §. 2. de trib. act. & §. seq. inf. eod.

Ante deducitur, &c.] Naturalia debita spectamus in peculiis deductione, l. 5. §. ult. l. 9. §. 2. & 3. l. 11. §. 1. de pecul. quemadmodum ex contrario quod dominus seruo debet, peculium auget, l. 17. eod.

COMMENTARIUS.

1. *Notatur & refutatur error eorum, qui putant, actionem de peculio, & eam de in rem uerso, non esse duas distinctas actiones.*

Præter superiores quatuor, sunt adhuc actiones duæ, edictò item prætoris ex contractibus seruorum aduersus dominum proditæ, quæ explicantur hoc loco, actio de in rem uerso, & actio de peculio: quarum illa ob commodum, quod ex contractu serui ad dominum peruenit, constituta est; hæc ob domini uoluntatem, uti & præcedentes: quamquam non ubique idem genus uoluntatis interuenit, & ideo nec quæ hujus generis sunt, eundem effectum aduersus dominum habent, l. 1. §. licet autem. l. 10. in fin. l. 6. de exerc. act. l. 1. per tot. de trib. act. junct. l. 1. §. item acquiritur. §. de acq. poss.

Et quamuis sine uoluntate domini] Actio de peculio dicitur dari ex nepotio sine uoluntate domini gesto, non quod nulla omnino uoluntas

domini præcedat: nam, ut sepe alibi diximus, peculium seruo concedit, hoc ipso ei etiam jus contrahendi tacite permittere intelligitur, per d. l. 1. §. item acquiritur. §. de acq. poss. sed respectu actionum præcedentium, quæ ut competant, requiritur uel uoluntas aperta, ut in actione quod iussu, exercitoria, & infistoria, uel præter generalem concessionem peculii saltem scientia domini & patientia, ut in tributoria, cum de peculio dominus obligetur, etiam si nesciat, seruum de rebus peculiariis contrahere. Unde etiam est, quod licet illa quod iussu, item exercitoria & infistoria, in solidum dominus teneatur, in tributoria quod sibi debetur non deducatur; de peculio tamen non tenetur, nisi pro modo peculii, & cum jure deducendi, quod ipsi seruus debet.

Siue quid in rem ejus uersum] Dominus de eo, quod seruus sine uoluntate ejus contraxit, quatenus in rem ejus uersum est, in solidum tenetur actione de in rem uerso; idque siue habeat seruum peculium, siue non habeat, aut non tantum habeat, quantum acceptum est. Nam etiam ubi cessat actio de peculio, de in rem uerso locum habet, l. 1. in princ. & §. 1. de in rem uers.

Quicquid necessario in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne citra controuersiam in rem ipsius uersum intelligitur, l. 3. §. 1. l. 5. l. 6. eod. Sed tamen & quod utiliter gessit impendit, in rem ejus, &c.] Olfendit exemplis, quid, quando in rem domini uersum intelligatur. Et quidem quicquid seruus necessario in rem domini impendit; id omne cit

de in rem verso per se exerceri, nisi cum deficit actio de peculio D. Cujac. hic Duar. in tit. de in rem verso. Neutri bene; meo quidem iudicio. Nam, ut ergo existimo, actio de in rem verso tam propria & per se constans formula est, quam ea de peculio: potestque, non tantum cum actio de peculio deficit, sola & per se instituitur, veluti cum peculium servo sine dolo malo ademptum est, aut morte servo peculium extindum, annulset, intra quem de peculio agi poterat finitus, quibus casibus hæc actio etiam necessaria est, l. 1. §. 1. l. 14. l. filiusfam. 19. in fin. de in rem verso. sed etiam tunc cum simul de peculio competit; & seq. in fin. & §. ult. l. 1. hoc tit. d. l. in prin. Et cur tandem questio non liceat mihi, si velim, de in rem verso scorum agere, quamvis & de peculio experiri queam? Cum autem simpliciter de peculio agitur, negamus, clausulam illam de in rem verso de peculio actioni inesse aut pro adiecta haberi. Estimatum quidem tunc quoque quid in rem domini versum est, sed tanquam servo debium, ut tanto plus in peculio esse censetur: uti docet d. l. 1. §. ult. & d. l. 19. At in condemnatione scorum eius, quod versum est, ratio non habetur, sed universi peculii sic, ut de toto deducatur, quod versus domino debet. Quod secus est, si adiecta fuerit clausula de in rem verso, ut docemur hoc text. Et ex contrario si simpliciter de in rem verso actum sit, peculii nulla ratio habetur, sed ejus tantum, quod in rem versum est. Quid igitur est, quod Justinianus hic ait, unam esse actionem, qua de peculio; & de eo, quod in rem versum sit, agitur? Nimirum offendere voluit, non tantum singulis actionibus separatim aut de peculio aut de in rem verso agi posse, sed etiam conjunctim, unaque actione, ut caput simul utrumque ita, ut proponit, in iudicium deducatur: eamque agendi formam esse commodissimam: propterea quod tunc utriusque rei ratio habeatur, & prius dominus damnetur in solidum ejus, quod in rem ipsius versum esse probatum fuerit, de quo non deducit, quod sibi debet: & si illud non sufficiat, tum porro damnetur, quatenus est in peculio, salvo beneficio deductionis. At scorum altera intentata ad alteram ex eadem causa regressus non datur: per l. 9. §. 1. de trib. & §. seq. hoc tit.

Ante deducitur quicquid servus domino, &c. addebat] Quemadmodum quod dominus servo debet, peculium auget, l. si servus. 17. in fin. de pecul. ita ex contrario, quod servus domino debet, peculium minuit, atque extra peculium reputatur, quasi dominus prævenierit, & cum servo egerit. Idemque est, si quid servus debeat iis, qui in potestate domini sunt, quoniam hoc quoque domino debetur, l. 5. §. ult. l. 9. §. 2. & §. 3. d. tit. Unum excipitur, si servus ordinarius qui debeat vicario suo, quod ideo placet de peculio ordinari non deduci, quia aut ipse vicarius, ita & peculium ejus in peculio ordinarii est, d. l. servus. 17. Ordinarius vicarii vel

uti dominus vicarii, vicarius dicitur Gloff. Grac. Lat.

TEXTUS.

De concursu dictarum actionum.

5. Caterum dubium non est, quin is quoque, qui jussu domini contraxerit, cuique infertoria vel exercitoria actio competit, de peculio, & de eo, quod in rem domini versum est, agere possit. Sed erit fultissimum, si omissa actione, qua facillimè solidum ex contractu consequi possit, sed ad difficultatem perducatur probandi, in rem domini versum esse, vel habere servum peculium & tantum habere, ut solidum sibi solvi possit. Is quoque, cui tributoria actio competit, a qua de peculio, & de in rem verso agere potest. Sed sanè huic modo tributoria expedit agere, modo de peculio & de in rem verso. Tributoria ideo expedit agere, quia in ea domini conditio præcipua non est, id est, quod domino debetur non deducitur, sed ejusdem juris est dominus, cujus & ceteri creditores: at in actione de peculio ante deducitur quod domino debetur: & in id, quod reliquum est, creditori dominus condemnatur. Rursus de peculio ideo expedit agere, quod in hac actione totius peculii ratio habetur: at in tributoria ejus tantum, quo negotiatur. Et potest quisque tertiam parte peculii, aut quarta, vel etiam minima negotiari: majorem autem partem in prædiis, aut sanè pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quisque vel hanc actionem, vel illam eligere debet. Certè qui potest probare, in rem domini versum esse, de in rem verso agere debet.

NOTE.

5. Domini conditio præcipua non est] In tributoria iudicio non melior conditio domini, quam ceterorum creditorum, l. 1. de trib. act.

Ante deducitur quod domino debetur] Nam in actione de peculio dominus habet privilegium deductionis, d. l. 1. & §. 4. sup. cod.

In hac actio totius peculii] In actione de peculio totius peculii: in tributoria ejus demum partis, de qua negotiatur est, ratio ducitur, l. 1. de trib. act.

Aut sanè pecunia] Ergo locum non habet infertoria in foeneri pecunia, Pac.

De in rem verso agere debet] Id est, expedit et potius de in rem verso agere, quam tributoria, propter solidi condemnationem. Theoph.

LOCUS hic planus est. Docet, ex uno eodemque negotio & contractu servi plures actiones concurrere & simul competere posse. Ut cece, si servus peculium habens negotiationi alicui propositus sit, & quid in utilitatem domini verterit, locus est & actioni infertoria, & de peculio & de in rem verso. Cujus rei hæc ratio est, quod hæc actiones non sunt actiones proprie & per se adjectæ, sed tantum actiones ex contractu adjectæ. Exempli gratia, si quid infertor vendiderit, pecuniamque in rem domini converterit, una tantum revera actione dominus tenetur, videlicet ex empto; sed trariam ex ea causa conveniri potest, ex empto de in rem verso. Concurrent vero hæc actiones non cumulativè ut loquantur, ut pluribus ut liceat unam eligere experiendi gratia; una autem electa leam in iudicium deducta alia consumuntur, quoniam omnes ex uno eodemque negotio descendunt, l. 9. §. 1. de trib. act. l. 4. §. ult. h. tit. Planè de peculio, & de eo, quod in rem versum est, simul agi potest, sed una iudicii formula caput utrumque complectente, ut superius dictum est.

5. Arit fultissimum] Quoniam unius harum actionum electione ceteræ perimuntur, atque interhas alia aliis sunt uberioris aut commodioris: monet creditorem, ut in eligendo cautionem adhibeat, simul cum docens, quenam illæ sint, quibus plenus aut factus suum consequi possit; quod electione, non interpretatione indiget.

TEXTUS.

De filisfamilias.

6. Quo diximus de servo & de domino, eadem intelligimus & de filio & filia, & nepote & nepte, & patre avove, cujus in potestate sunt.

COMMENTARIUS.

HOC idem in principio hujus titi monuit promittens, si quid proprie in patre & filio observaretur, id separatim vel indicaturum: cujus rei unum exemplum mox §. seq. adducit: nos plura ejusmodi notavimus ad d. pr.

TEXTUS.

De Senatusconsulto Macedoniano.

7. Illud proprie servatur in eorum persona, quod Senatusconsultum Macedonianum prohibuit mutuas pecunias dari eis, qui in potestate parentis sunt; & ei, qui creditur, denegatur actio tam adversus ipsum filium filiamve, nepotem, neptemve, (sive adhuc in potestate sint, sive morte parentis, vel emancipatione suæ potestate esse coeperint) quam adversus patrem avum-

ve, sive eos habeat adhuc in potestate, sive emancipaverit. Quæ ideo Senatus prospexit, quia sæpe onerati erant alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam consumebant, vita parentum insidiabantur.

COMMENTARIUS.

1. Scopus Senatusconsulti. An bodicque ei sua vis constet. An ei filius renunciare possit. An in foro anima se ejus auxilio tueri.

Filiusfam. ex contractu suo & ipse obligatur, l. filiusfam. 39. de obl. & act. & patrem obligat de peculio, §. actiones. 10. sup. de adionibus. l. 3. §. filiusfam. 5. & deinceps de pecul. Una tantum causa excipitur, ex qua placet, nec ipsum nec patrem accepit: quod effectum est Senatusconsulto Macedoniano, cujus sententiam breviter hic complectitur Justinianus.

Senatusconsultum Macedonianum prohibuit] Hoc Senatusconsultum auctoritatem Vespasiani factum refert Suetonius in ejus vita cap. 11. Auctor. inquit, Senatus fuit Vespasianus decernens, ne filiorum sim. foenerationibus exigendi crederentur, anquam esset, hoc est, ne post parvis quidem mortem. Tacitus autem lib. 11. annal. c. 13. id Claudio tribuere videtur, dum ait, cum coereuisse sevitiam creditorum, non in mortem parentum pecunias filisfam. foenerari darent. VINN. Eligenter hos auctores in concordiam reducit. Per. Fab. Semestr. 1. 25 p. 142. ubi observat, Vespasianum ubi Claudio Cos. fuisse duobus novissimis anni mensibus. Suet. Vesp. cap. 9. Utrumque ergo versum esse potest, Claudio hoc SC. tribuendum esse & Vespasiano: illi tanquam Principi, huic tanquam Consuli referenti ad Senatum. Jus enim referendi non adhuc Coss. fuisse, patet ex Gell. Noct. Ari. IV. 10. Cui hæc non satisfaciunt, is per me credat, Vespasianum de SC. sub Claudio factis & postea desuetudine inaurato iterum ad Senatum retulisse. HEIN.

Mutuas pecunias dari] Duo hic notanda. Primum, cum solum contra Senatusconsultum tacere qui mutuum filiofam. dedit, non qui alias contraxit, puta vendidit, locavit: modo ne quis factum sit in fraudem Senatusconsulti, l. 3. §. si autem. 3. de Senatus. Mac. Deinde solam pecuniam numerate dationem Senatusconsulto prohibuit: ceteras autem res omnes utiliter filiofam. mutuo quædã, nisi & in his fraus Senatusconsulto queratur, l. 7. §. mutui 3. d. tit. Illud non refert, utrum pecunia vel utilis mutuo data sit, an sine usuris, d. l. 7. §. sine autem. 9. quoniam Senatus præcipue prohibuit filisfam. foenerari, l. 1. d. tit. l. 2. c. cod. Planè ejus pecunie repetitionem non impedit Senatusconsulti auctoritas, quo filiofam. studiorum vel legationis causa alibi degenti ad necessarios lumpus suppeditatur, modo ne excedat eam quantitatem, quam pietas paterna non dedegaret, d. l. 7. §. quod dicitur. 13. l. 5. c. cod. Et in universum cessat Senatusconsultum, si pecunia in rem patris verita, d. l. 7. §. proinde. 12.

aut voluntate patris credita sit, *l. 7. §. interdum* 11. l. 12. *cod. l. 2. l. ult. C. eod.*

Qui in potestate parentis] Sine discrimine sexus aut gradus, *l. 9. §. 2. l. 14. cod.* nec refert, frugi sit filiusfam. an non magistratus an privatus: nisi castrens aut quasi castrens peculium habeat, ad cuius quantitatem placet cessare Senatusconsultum, quia in eo vice patrisfam. fungitur, *l. 1. §. ult. l. 2. eod.* In filiosfam. sub armata militia militante in totum cessat, *l. ult. §. ult. C. ad Senat. Maced.*

Denegatur actio] Nempse si contra Senatusconsultum factum esse appareat. Quod si de eo ambigatur, exceptio adversus actionem dabitur, *l. 1. de Senatuscons. Mac. jur. §. de iur.* que est illa à Jurisconsultis roces usurpata exceptio Senatusconsulti Macedoniani.

Vel emancipatione sua potestatis esse caperint] Cum scilicet pecunias mutui essent, quo tempore adhuc in potestate erant. Nam vetas Senatusconsultum pecuniam credi filiosfam. carerit: que liberis, qui in potestate sunt, hoc tenet, *ad l. 2. l. 14. eod.* non vetat credi jam emancipatis aut aliorum iuris vivo adhuc patre affectis, *l. 2. §. ult. eod.*

Qua ides Senatus proscriptis] Non sine gravi causa Senatus cavet, ne cui, qui filiosfam. mutuum pecuniam dedisset actio peritiove daretur. Nam hoc modo dum creditores à datione pecuniarum deterrunt, prædicitur filiosfam. materia luxurie, & occasio contrahendi æs alienum, quo cum opprimi cœperunt, verendum amplifimum ordo existimavit, ne ad prematurum actus improbum successibus & mortis paternæ vorum impellatur, *ad l. 2. §. hoc text.* Simile est apud Ciceronem in defensionem Sexti Roscii. D. Tuldenus in *comm. ad hunc tit. cap. ultim.* querit, & de eo aliquando dubitatum scribit, an etiam hodie secundum mores harum regionum vis sua Senatusconsulto consistet. Et putat consistere, sed certis tantum casibus, quoties scilicet creditor sciens in luxum pecuniam dedit, aut ea lege, ut post mortem patris rediret ut seniore. Extra hos casus, qui perpetuum æquitatis rationem habeant, Senatusconsultum inane uteretur, & humanitati nostrorum temporum non convenire. Illud etiam tractatum est, an filiosfam. se hujus Senatusconsulti auxilio tueri possit in foro conscientie. Wamefius *cont. civ. 2. cons. 99.* Tuldenus ad *tit. C. ad Senat. Mac. n. 4.* respondent, in iudicio animæ filiosfam. utentem exceptione Senatusconsulti tutum non esse, nisi creditor ipsi pecunias ad profusionem & luxum sciens subministraverit. Ad quem ferme modum & Covar. *ad cap. quamvis de reg. jur. in c. p. 2. §. 3. num. 5.* qui illud

quoque ibidem querit, an filiosfam. exceptioni Senatusconsulti renuntiare valeat. Et rectè cum DD. comm. concludit, non posse. Quid si renuntiatio juramento corroborata sit: putat idem Covar. *eod. loc.* tunc validam esse renuntiationem. Sed hoc vix est, ut ex ratione juris civilis defendi possit. Unde Zasius *lib. 2. sing. rep. cap. 28.* etiam injuratum renuntiationem valere censuit, non utique ut filius renuntiatione sua patri præjudicet, sed sibi. Quam sententiam iudicio præmi Senatus Mechliniensis comprobant referet Christin. *vol. 3. decis. 35. n. 10.*

TEXTUS.

De actione directa in patrem vel in dominum.

8. Illud in summa admonendi sumus; id quo jussu patris dominive contractum fuerit, quodque in rem ejus verum erit, directo quoque à patre dominove condici, tamquam si principaliter cum ipso negotium gestum esset. Et quoque, qui exercitoria vel infortiora actione tenent, directo posse condici placet, quia hujus quoque jussu contractum intelligitur.

COMMENTARIUS.

Cui quod jussu vel de in rem verso, item cui exercitoria vel infortiora competit, is etiam directo patri & domino condicere potest, *l. si infortiorum. 29. de reb. cred. l. si quis 17. ult. de inst. act. l. ult. pro soc.* Quod ego prudentium auctoritate introduci arbitror, qui postquam à prætorè obliqua agendi ratio constituta esset, etiam directam admiserunt, hoc colore, quasi cum ipso patre aut domino res gesta sit *hæc text. & ad loc.* Hodie obliquæ istæ actiones, seu potius actionum adjectiones, quod jussu, tributaria, de peculio, de in rem verso, usum non habent: quoniam neque servos ullos habemus: neque liberi nostri eo jure apud nos sunt, quo apud veteres fuerunt. Tenentur quidem ex contractibus infortiorum nostrorum aut alias prepositiorum, sive liberi nostri sint, sive extranei, sed soli & directo, sicut supra quoque monuimus: ut proinde nec exercitoria nec infortiora in usu amplius sit, quamvis nomina adhibeant frequenter: ut merito hunc rituum magna parte contrarium moribus nostris, notes Christin. *vol. 3. dec. 34.* post Bernard. Autum, in *collat. jur. Gallicæ cum Rom. C. hoc tit.*

TITULUS OCTAVUS. DE NOXALIBUS ACTIONIBUS.

Dig. Lib. 9. Tit. 4. C. Lib. 3. Tit. 42.

Continuatio.

Superiore titulo actum de judiciis, que in dominos dantur ex servorum contractibus, nunc igitur de iis, quibus domini tenentur propter eorum delicta. Nam servi non solum contrahendo dominos obligant, sed etiam delinquendo. Ex delictis privatis (publica enim hic non pertinent) duplex actio est; nam & extra ordinem criminaliter eo nomine agi potest, & civiliter, *l. ult. de del. priv. l. ult. de furt. l. ult. de injur.* Criminaliter ex delicto servi cum domino non agitur, sed in ipsum servum cumque solum acculatio & vindicta criminis diriguntur: nisi forte jubente domino deliquit; quo casu etiam dominus tenetur, sed ex delicto proprio, ut quilibet alius, cujus mandatu flagitium aliquod perpetratum est, ut notatum supr. ad §. *illud. 7. de mand.* Civiliter vero seu pecuniaria cum solo domino agi potest: & si quidem iussu dominus servum delinquere, aut cum probare possit, non prohibuit, in solidum obligavit, perinde ac si ipse deliquisset: si vero ignoravit aut cum sciret, prohibuit, sed frustra, noxalis actio in eum datur; cujus hæc vis est, ut si damnatus fuerit, liceat ei restitutione corporis, quod deliquit, evitare litis æstimationem, *l. 1. cum §. seq. hoc tit.* de peculio ex delictis prodita non est, sicut nec ex contractibus noxalis, *l. 1. l. 1. ex pœnalibus. 58. de reg. jur.*

TEXTUS.

De servis. Summa.

Ex maleficiis servorum, veluti si furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut damnium dederint, aut injuriam commiserint, noxales actiones prodite sunt, quibus domino damnatum permittitur, aut litis æstimationem sufferre, et ipsam hominem noxæ dedere.

COMMENTARIUS.

Ex maleficiis] Nomine maleficii & quasi maleficii hic accipiemus, quemadmodum supra contractus appellatio & quasi contractus continetur. *Veluti si furtum fecerint*] Noxales actiones appellantur, quæ non ex contractu, sed ex noxa atque maleficio servorum adversus dominos instituantur, *l. 1. h. t.* veluti si furtum fecerint, bona rapuerint, damnium dederint, injuriam intulerint, aut qua alia ratione deliquerint: nam exempli tantum causa quatuor istæ delictorum species *Vinnius in Instit.*

nominantur. Planè delicta seu noxas accipere debemus privatas: nam ad eas noxas, que publicæ executionem habent, hæc actio non pertinet, *l. si quid sit. 17. §. noxas. 18. de adil. edit. l. hæc stipulatio. 100. de verb. sign.* Hinc autem apparet, actiones noxales non esse proprias & per se consistentes actiones, sed actionem ex delicto adjectiones, sicut actio de peculio adjectio est actionis ex contractu.

Aut litis æstimationem] Sola litis æstimatio in obligatione est: nam noxæ dedendi potestatem dominus à lege accipit, *l. 6. §. 1. de re jud. unde intelligimus, non esse necessarium, ut in iudicio noxali aut actor disjunctivè petat, aut iudex disjunctivè sententiam pronuntiet; quamvis ita & pronuntiare usitatum, §. 1. inf. de off. jud. & peti consultum, ne, dum simpliciter litis æstimationem petimus, videamus arguere scientiam domini, & malè agere.*

TEXTUS.

Quid sit noxa & noxia.

1. Noxa autem est ipsum corpus, quod noxavit, id est, servus: noxia ipsum maleficium, veluti, furtum, rapina, damnium, injuria.

COMMENTARIUS.

Non omnino abs re est, ut plerique clamitant, quod hic tradit Justinianus, vocabulo noxæ significari auctorem maleficii servum. Nam estis passim non minus noxa quam noxia pro ipso maleficio usurpatur, *l. 1. l. 2. §. 1. l. si quis. 14. de nox. act. l. quid sit. 17. §. noxas. 18. de adil. edit. cum simi.* Negari tamen non potest, quin aliquando veteres noxæ appellatione etiam ipsum servum, qui deliquit, intelligant: veluti cum dicunt, dominum habere noxam dandam facultatem, qui deliquit, intelligant: veluti cum dicunt, dominum habere noxam dandam facultatem, *l. item continent. 20. §. item. 5. de her. pat. l. 6. §. 1. de re jud. item noxam dedere, l. 1. in fin. pr. de his qui de se. §. 1. inf. de off. jud.* Neque enim aliud est noxam dedere, quam dedere noxam noxiosum. Servius ad illud Vrgilii *l. Æneid. 1. 445. Unius de noxam, etc. Quidam noxa, qua nocent, noxia, id quod nocivum accipiunt.* Planè cum dicunt noxæ dedere, noxa maleficium significat: est enim imperfecta illa locutio, & vetulita consuetudine fœbaudiendum, nomine, ut noxa fit genitivi casus. Eadem forma dicimus, cavere damni infecti, satis legatorum desiderare *l. 3. §. 2. ut in poss. leg. &c.* nisi noxam pro pœna accipimus, *Ceccccc*

ut noxæ dedere idem valeat, quod dedere pro pœnæ noxæ: nam & in noxam, & ad noxam dedere legitur, l. 1. §. cum arietes. 2. si quadr. pamp. fec. l. si in re. 19. §. ult. h. t. & veteres glossæ Philoxeni noxæ deditum interpretantur i. d. 209 ius adiacens, teste Salsam. l. 2. mod. usur. p. 888.

TEXTUS.

Ratio harum actionum.

2. Summa autem ratione permittitur esse, noxæ deditioe fungi. Namque erat iniquum, nequitiam eorum qualitate adjecta, curjus in effectus est, ut servum noxæ dedere liceat.

COMMENTARIUS.

Sicut durum atque acerbum videtur, e, qui damnum passus est, nulla ex parte satisfieri; ita & iniquum visum, dominum ex maleficio servi in plus teneri, quam ut noxæ eum dedat, l. 2. in pr. h. t.

TEXTUS.

Effectus noxæ deditiois.

3. Dominus noxali iudicio servi sui nomine conventus servum auctori noxæ dedendo liberatur: nec minus in perpetuum ejus servi dominium à domino transferitur. Sin autem damnum ei, cui deditus est servus, resarciatur quaesita pecunia, auxilio pratoris invito domino manumittetur.

NOTÆ.

3. Invito domino manumittetur. Singularis modus adipiscendi libertatem invito domino. De homine libero noxæ dedito idem tradit Papiasianus apud Ruin. tit. de atroc. injur.

COMMENTARIUS.

Dominus servum noxæ dedendo liberatur ab æstimatione litis, servique dediti dominium in perpetuum ab eo discedit, quamvis non statim pleno jure migret in eum, cui deditus est: nam noxæ deditio. Quiritarium dominium non transfert, sed bonitarium tantum, hoc est, facit, ut deditus in bonis esse incipiat ejus, cui deditur, l. electio. 2. §. ult. h. t. l. 2. in fin. si ex nox. caus. ag. Sed hac distinctione non amplius utimur, l. un. C. de nnd. jur. Quir. toll.

Sin autem damnum. Singularis modus adipiscendi libertatem invito domino. Servus invito domino libertatem consequi non potest, quantumcumque pecuniam offerat: in proposito tamen placuit, eum posse, servumque noxæ deditum, si quaesita aliunde pecunia damnum resarciat, auxilio pratoris, invito domino, cui deditus est, manumitti. Cuius ego rei hanc esse rationem dico; quod causa servitutis apud hanc dominum est damnum, quo ei datum est: que causa cum cesset oblata damni æstimatione, cessare etiam debet effectus.

TEXTUS.

De origine harum actionum.

4. Sunt autem constitutæ noxales actiones aut legibus, aut edicto pratoris. Legibus, veluti furti ex lege 12. Tabularum, damni injuria ex lege Aquilia Edicto pratoris, veluti injuriarum, & vi bonorum raptorum.

Hic locus confirmat quod supra diximus, actiones noxales ab actionibus ex delicto non d'ferre specie, sed tantum qualitate adjecta, cuius in effectus est, ut servum noxæ dedere liceat.

veluti furti. Intellige nec manifesti in duplone. Nam furti manifesti actio non legitima, sed honoraria est, inf. de ppp. & temp. ad. circa fin. pr. Accursius, Contius, Cujac.

TEXTUS.

Qui conveniuntur noxali actione.

5. Omnis autem noxalis actio caput sequitur. Nam si servus tuus noxam commiserit, quamdiu in tua potestate sit, tecum actio est. Si autem in alterius potestatem pervenerit, cum illo incipit actio esse. At si manumissus fuerit, directo ipse tenetur, & extinguitur noxæ deditio. Ex diverso quoque directæ actio noxalis esse incipit, Nam si liber homo noxam commiserit, & is servus tuus esse coeperit, (quod quibusdam casibus efficit primo libro tradidimus) incipit tecum esse noxalis actio, quæ ante directæ fuisse.

COMMENTARIUS.

1. Cum servus ex contractu ne quidem post manumissionem conveniri queat, cur placet, cum manumissum ex delicto directæ actione teneri?

Noxalis actio caput sequitur. Iisdem verbis hac regula assertur in l. qui ex pluribus. 12. h. t. Plerumque autem dicitur, Noxæ caput sequitur, l. ult. eod. l. 1. C. eod. l. rem mihi. 21. in fin. com. mod. l. 1. §. si apud. 18. de pos. l. 1. in fin. de priv. del. l. quod dicitur. 18. de furt. l. 4. C. an servo. pro suo fact. Id est, noxæ aut potius noxalis obligatio & actio cum capite nocentis ambulat, comitaturque auctorem noxæ servum, quocumque eat, & ad quemcumque perveniat. Unde in venditionibus servorum hæc clausula adjecta solita erat, ut noxæ solutos esse, l. 1. §. 1. & post. de ad. edict. hoc est, non esse in ea causa, ut dominus eorum nomine iudicio noxali conveniri possit.

Si manumissus fuerit. Hic etiam casus accommodatur regula, Noxæ caput sequitur, l. 1. §. si apud. 18. de pos. l. 4. C. an servo. pro suo fact. Ceterum quia manumissus ipse iudicio conveniri potest,

cessat actio noxalis, & cum eo directè agitur, perinde ac si quo tempore deliquit, liber fuisset, l. quod ab alio. 15. de cond. furt. d. l. 4. C. an servo. pro suo fact. At enim cum servus ex contractu servitutis tempore initio ne quidem post manumissionem conveniri queat, l. 1. l. 1. §. 5. C. d. iur. excepto casu speciali, l. §. C. eod. cur placet, ex delicto tempore servitutis commisso manumissum directè conveniri? Non sanè quia obligatio ex delicto, quæ ante naturalis erat, post manumissionem incipit esse civilis; ut putant D. Hotomannus & Tuning, nam & ex contractibus servi naturaliter obligantur, l. 14. de obl. & act. sed quia delicta domino ignorante & nolente committuntur, atque in invitos & ignorantes, ut proinde hinc nata obligatio personæ ipsius servi planè inhereat servumque æquè ac liberum pœnæ subiacet: quæ etiam ipsi servo irrogatur, cum de coercitione corporali quaeritur. Tantum obstat conditio servi, quominus pecuniario & civili iudicio cum eo agi possit, quod obstatulum manumissionem removetur. Contractum verò dissimilit ratio est. Nam servus peculium habens voluntate domini contrahere intelligitur: quippe cui dominus peculium concedendo etiam quam contrahendi tacitè concedit, ut qui cum servo contrahit, non tam servi, cum quo scit nullam sibi actionem esse posse, quam domini personam spectare videtur.

Si liber homo. Hoc exemplum superiori contractum est: nam ut illic actio noxalis ex postfacto incipit esse directæ, ita hic directæ fit ex postfacto noxalis. Nimirum semper actiones ex delicto venientes cum capite ambulat, l. 7. §. 1. de cap. min. l. 1. in fin. de priv. del.

TEXTUS.

Si servus domino noxiam commiserit, vel contra.

6. Si servus domino noxiam commiserit, actio nulla nascitur. Namque inter dominum & eum, qui in potestate ejus est, nulla obligatio nasci potest. Ideoque si in alienam potestatem servus pervenerit, aut manumissus fuerit, neque cum ipso, neque eum eo, cuius nunc in potestate sit, agi potest. Unde sic alienus servus tibi noxiam commiserit, & is postea in potestate tua esse coeperit, interdicatur actio; quia in eum casum deducta fit, in quo consiisere non potuit. Ideoque licet exierit de tua potestate agere non potes: quemadmodum si dominus in servum suum aliquod commiserit, nec si manumissus aut alienatus fuerit servus, ullam actionem contra dominum habere potest.

COMMENTARIUS.

Quod dictum est, ex maleficiis servorum noxales actiones proditas esse, noxamque se-

qui caput nocentis, eumque manumissum quoque teneri, id ita habet, si servus extraneo noxiam commiserit, secus autem, si domino: nam hic jus potestatis facit, ut nulla ab initio nascatur actio, l. C. hoc iur. l. ult. C. an servo. pro suo fact. ubi facitè Diocletianus & Maximianus jubent, dominum servum domi convenire, id est, verberibus castigare.

Et ideo si in alienam potestatem. Confectarium ex præcedenti. Nam ex eo, quod ob noxam à servo in dominum commissam nulla actio nascitur, hoc necessario sequitur. Neque enim potest actio, quæ nata non est, servum auctorem noxæ sequi, aut post ejus alienationem vel manumissionem demum nasci, d. l. ult. C. an servo. pro suo fact. d. l. 1. C. hoc iur. l. quod dicitur. 18. de furt.

Unde si alienus servus. L. si alienus. 37. hoc iur. d. l. ult. C. an servo. pro suo fact. Regula de extinctione obligationis postquam in eum casum recidit, à quo incipere non potest, à qua exposita est ad §. ex contractu. 14. sup. de legat. Interdicitur actio. Legendum hæud dubitè Interdicit, cum Ruffardo, Cujacio, & Hotomanno, Theophilus reddidit dicitur, id est, extinguitur, quo verbo in eadem re utitur Triphonia. d. l. si alienus. 37. hoc iur.

Licet exierit de potestate. Quoniam actio seorsum extincta non restatur, d. l. ult. & d. l. alienus. 37. l. qui res. 98. §. arcam 8. de solut.

Si dominus in servum suum. Hoc eadem rationem habet: quia licet nulla ex ipso factio nata fuit actio.

TEXTUS.

De filiisfamilias.

7. Sed veteres quidem hoc in filiisfamiliarum masculis & fœminis admiserunt: nova autem hominum conversatio hujusmodi asperitatem rectè respiciendam esse existimavit, & ab usu communi hoc penitus recessit. Quis enim patiatur, filium suum & maximè filiam, in noxam alii dari, ut pene per filii corpus pater magis quam pater filius periclitetur? Cum in filiabus etiam pudicitia favor hoc benè excludat. Et ideo placuit, in servos tantummodo noxales actiones esse proponendas: cum apud veteres legum commentatores invenimus sæpius dictum, ipsos filiosfamiliarum pro suis delictis posse conveniri.

NOTÆ.

7. In noxam alii dare, ut pene per filii corpus. Cujac, ex lib. vult. dare, ut pene per corpus pater magis, &c. &c. quomodo & Theoph. legitte videtur.

Pro suis delictis conveniri. Etiam pecuniariè, ad. II. Quia in patrem etiam post condemnationem actio iudicatis de peculio datur, l. 3. §. 1. de pecul.

COMMENTARIUS.

A pud veteres non minus filiorum filiarumque familie noxe deditio, quam fervorum permittebatur: nam patri non minor in liberos, quam domino in servos potestas erat. Sed postea illud displicuit, diu tamen ante tempora Justiniani, ut alibi probavimus, l. 33. §. siq. hoc tit. l. 1. §. 7. de his qui effund. l. 5. §. non de ubi, et ad. Paul. 2. sent. 31. Papin. apud leg. 166. et Rom. pariterem, tit. 2. Rationes diligentie varie his afferuntur. Prima sumitur de miseratione liberorum, qui ita in servitute alit traherantur: cui adiungitur alii a favore pudicitie, tangens precipue sexum femineum. Tertia ducitur a miseratione patris: quod facit l. 8. in fin. quod mos. caus. Chrylost. hom. 29. in Genes. c. 9. in vni. tit. 1. §. 1. de his qui effund. l. 5. §. non de ubi, et ad. Paul. 2. sent. 31. Papin. apud leg. 166. et Rom. pariterem, tit. 2. Rationes diligentie varie his afferuntur. Prima sumitur de miseratione liberorum, qui ita in servitute alit traherantur: cui adiungitur alii a favore pudicitie, tangens precipue sexum femineum. Tertia ducitur a miseratione patris: quod facit l. 8. in fin. quod mos. caus. Chrylost. hom. 29. in Genes. c. 9. in vni. tit. 1. §. 1. de his qui effund. l. 5. §. non de ubi, et ad. Paul. 2. sent. 31. Papin. apud leg. 166. et Rom. pariterem, tit. 2.

TITULUS NONUS. SI QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICATUR.

D. Lib. 9. Tit. 1.

Nexus.

IN numero actionum noxalium est et actio de pauperie: nam quemadmodum superiores ob noxam servi, ita hæc ob noxam animalis in dominum datur, ut aut damnum faciat, aut corpus quod nocuit, noxæ dedat.

TEXTUS.

De actione, si quadrupes ex l. XII. Tabb.

Animalium nomine, quæ ratione carent, si qua lascivia, aut pavore aut feritate pauperiem fecerint, noxalis actio lege 12. Tabb. prodita est: quæ animalia si noxæ delatant, proficiunt reo ad liberationem: quia ita lex 12. Tabb. scripta est, ut puta, si equus calcitrosus calce percussit, aut bos cornu petere solitus, cornu petierit. Hæc autem actio in iis, quæ contra naturam moventur, locum habet. Ceterum si genitalis sit feritas, cessat actio. Denique si ursus fugerit à domino, & si nocuerit, non potest quondam dominus conveniri, quia desit dominus esse, ubi fera evasit. Pauperies autem est damnum sine injuria factiatis datum. Nec enim potest animal injuriam fecisse dici, quod sensu caret. Hæc quidem ad noxalem pertinent actionem.

NOTÆ.

Aut feritate] Non naturali, sed qua contra naturam generis sui animal motum pauperiem dedit, l. 7. §. 7. hoc tit. Et nota in vni. Arist. 7. Eth. 7. Ita lex 12. Tabb. scripta] d. l. 1. in pr. Legis etiam Soloniæ de pauperie meminit Plutarchi, in

motus in animali non nisi qui contra naturam est, huic actioni locum facit, ut mox sequitur. Noxalis actio] Id est, ita de pauperie, ut si quidem iis, cum quo agitur, damni estimationem præstare velit, animal retinere possit; si vero noxæ dedere malit, liberetur, l. 1. eod.

Quia ita l. 12. tabb. scripta] Et ideo ita scripta quoniam iniquum erat, ferociam horum animalium ultra corpora ipsorum dominis animosam esse, arg. §. 2. tit. prac. Sane ex causa etiam gravius coerceri dominus poterit, veluti si sciens vitium animalis, id passus sit vagari sine custode.

Quæ contra naturam moventur] Id est, contra naturalem mansuetudinem omnium ejus generis animalium. & quasi ex contracto quodam vitio, ut exempla equi calcitrosi, & bovis cornu petere soliti ostendunt: alioqui culpa aut instigatio hominis damnum datum credendum est, & lege Aquilia vel in factum agendum, l. 1. §. itaque.

Si genitalis sit feritas] Id est, nativa. Gell. lib. 4. cap. 1. Ajunt, Trebatium ex edito appossisse, si in muliere in principio genitali in sterilitate esset. Et igitur actio de pauperie ob damnum à feris bestis illatum non conceditur, l. 1. §. in bestis, 10. hoc tit.

Denique si ursus fugerit] Si fera nocuit, postquam fugisset, ideo de pauperie non competit, quia nullus erat, cum damnum daret. Idem est, si fugerit, postquam nocuisset: quia instar servi manumissi est; nec dedi, quæ evasit, fera potest. Sed & si adhuc in potestate sit, tamen de pauperie in dominum non datur: quia cessat hæc actio, ubi genitali feritate animal nocuit, l. 1. §. in bestis, 10. hoc tit. Ceterum postremo hoc casu, & si non directa, utilitas tamen de pauperie competit, §. 1. inf. eod.

Quod sensu caret] Id est, non sentit aut intelligit se delinquere, quod rationis usu caret. Nam sensum utique & animam lententem etiam animalia bruta habent, Sed & injuriam facere dici possunt, eo scilicet sensu, quo & iura aut dicuntur, sup. de jur. nat. gent. & iro. Unde si arietes commiserunt, & alter alterum occidit, inter provocantem ceu injuriam inferentem, & provocantem ceu injuriam illatam repellentem, distinguunt, l. 1. §. cum arietes, 11. hoc tit. vid. Grot. 1. de jur. bell. cap. 2. num. 3.

TEXTUS.

De actione ædilitia, concurrente cum actione de pauperie.

1. Ceterum sciendum est, ædilitio edito prohiberi, nos canem, verrem, aprum, ursum, leonem ibi habere, quæ vulgo iter fit: & si adversus ea factum erit, & nocitum libero homini esse dicatur, quod bonum & æquum judici videtur, tanti dominus condemnatur. Ceterum verò rerum, quanti damnum datum sit, dupli, Præter has au-

tem ædilitias actiones, & de pauperie locum habebit. Nunquam enim actiones præsertim pœnales, de eadem re concurrentes, aliam aliam consumunt.

NOTÆ.

1. Ursum, leonem] Aliæ id genus animalia, quæ nocent, l. 41. d. tit.

Et de pauperie] Utiles scilicet, ut supra diximus. Utiles item datur, cum non quadrupes, sed aliud animal damnum dedit, l. pen. hoc tit.

COMMENTARIUS.

1. An nomine damni in cane dati directio de pauperie competat? & quædam usu nunc recepta.

Edictio ædilitio veritum est, ibi canem, verrem, aprum, lupum, aliudve id genus animal, quod nocere solet, habere, quæ vulgo iter fit, l. enim, 40. §. 1. cum li. seq. de ædilit. edict. ubi verba edicti referuntur.

Nocitum libero homini] Ob vulnus ab animali nocere solito in via publica homini libero inflictum, actio ex edicto in bonum & æquum conceditur, l. quæ vulgo d. tit. scilicet ut non deformitatis ratio habeatur, cum liberum corpus estimationem non recipiat: sed imperparum in curationem facturum, & operarum amissurum, quæque amissurus quis effect inutilis factus, l. 3. hoc tit. Quod si liber homo ea re deperit, ducentorum solidorum judicium datur, d. l. quæ vulgo, 41.

Ceterarum rerum, quanti damnum datum, dupli] Ob damnum à fera bestia aut vitioso animali aliter quam homine libero vulnerando in via publica datum, in duplum actio datur, d. l. quæ vulgo, 41.

Et de pauperie competit] Utiles scilicet. Nam ut ante dictum est, directa non competit de damno dato à fera bestia: sed nec utilis tunc aliter locum habet, quam si fera, quæ nocuit, adhuc in potestate sit. An nomine damni cane dati directio de pauperie competat, dubitatum est, propterea quod Solon in lege, quam de animalium brutorum pauperie tulit, nominatim canem mentionem facit auctore Plutarcho; & similiter Plato lib. 11. de lib. Verisimile autem est, decemviro à legibus Atheniensium suam sumpsisse. Cum ego in medio relinquo: quoniam effectus juris nihil interest, utrum an directam competere dicamus, ut in specie, l. 2. §. 1. hoc r. Si pecus secundum naturam suam agendo damnum dederit, puta agrum alienum depallium sit, non agitur de pauperie, sed propria actione de pastu pecoris, quæ & ipsa noxalis est, & simul dum de pauperie prodita lege 12. tabb. Paul. 1. sent. 15. l. qui servandorum, 14. §. ut. de præscr. verb. Hodie noxæ deditio non usurpatur, sed damnum datum æstimatur arbitrio judicis. Welemb. par. hoc tit. m. 6. Badius in l. 1. §. plane, 11. ff. hoc tit. Grot. tamen, lib. 3. intro. c. 38. simpliciter jus Romanum refert. quasi noxæ deditio etiamnum posita sit in arbitrio domini; quod & Groenew. de ll. abrog. hinc

affirmat. Invaluit quoque contra jus civile Rom. l. *quibus*, 39. §. *ad leg. Ag.* ut pecus in alieno agro deprehensum includere liceat, quoad domino pascuorum satisfiat. *Wetemb. d. loc. Baro Tuning. hic. Grot. d. loc.*

Nunquam actiones, praesertim parvas] Hoc idem traditur in l. *per. de ob. & ad. l. nunquam.*

TITULUS DECIMUS.
DE IIS PER QUOS AGERE POSSUMUS.

Ratio ordinis.

Praecedentes tituli nos docuerunt, quibus actionibus quis alieno nomine conveniri possit. Non incommode nunc subicitur de personis, per quas agere cuique, licetquam intendere aut excipere.

TEXTUS.

Per quos agere liceat.

Nunc admonendi sumus, agere posse quemlibet hominem aut suo nomine, aut alieno. Alieno, veluti procuratorio, tutorio, curatorio, cum olim in usu fuisset, alterius nomine agi non posse, nisi pro populo, pro libertate, pro tutela. Praeterea lege Hostilia permixtum erat, furti agere eorum nomine, qui apud hostes essent, aut reipublica causa abessent, quive in eorum cuiusvis tutela essent. Sed quia hoc non minimam incommo- ditatem habebat, quod alieno nomine neque agere, neque excipere actionem licebat, coeperunt homines per procuratores litigare. Nam & moribus & atas & necessaria peregrinatione, itemque aliae multae causae saepe hominibus impediuntur sunt, quominus rem suam sibi exequi possint.

NOTAE.

Pro populo] Pro populo agebat actor, syndicus, *curator*, quoniam universi agere non possunt.

Pro libertate] Quia servo jus non erat lege agendi: quam ob causam assessor constituebatur. *Livius lib. 3. cap. 44.* Assessor est vindex alienae libertatis. *Donat. in And. ad. 2. sen. 1.*

Pro tutela] Id est, nomine tutorio pro pupillo; quippe qui propter aetatem ipse in iudicio consistere non potest.

COMMENTARIUS.

Alterius nomine agere non posse] Antiquitus alieno nomine agere non licebat. Nam actiones omnes legitimae erant, id est, certis ac solemnibus formulis constabant, l. 2. §. *deinde. s.*

130. *de reg. jur. l. 2. de priv. delict.* De consensu plurium actionum longa & perplexa, neque hujus loci disputatio est: adeantur *Per. Fab. ad l. nemo. 43. §. & d. l. numquam. 130. de reg. jur. Don. lib. 2.1. comm. 3.* *Hotom. illust. quast. 199.* *Tim. Fab. disp. annuo 28.* *Bachov. hic* qui istam materiam ex professo & plenè tractaverunt.

de orig. jur. quam proinde suo quemque nomine & praesentem proponere oportebat. Cujus rei ag est caput illud in duodecim tabulis, cuius meminit *Gell. lib. 10. cap. 1. Si moribus atatis/ovatum ne sit, ut in jus. v. v. alit. iumentum ad d. lo. si volet, aceram ve feritis.* Sed postquam adus contentiose jurisdictionis qualitatem illam, ex qua olim legis actiones affirmabantur, amiserunt, coeperuntque per procuratores exerceri, sicut actus jurisdictionis voluntariae, quales sunt adoptio, emancipatio, manumissio: nomen vetus legis actionum & naturam retinuerunt, ut alieno nomine expediti nequeant: eoque refero *l. nemo. 123. de reg. jur. add. quae scripsimus ad §. sed est s. sup. quib. med. jus pat. per. sicut.*

Nisi pro populo, pro libertate, pro tutela] Haec causa necessario excepta: quoniam nec universi agere possunt, nec servo jus erat lege agendi; quam ob causam assessor constituebatur, *tot. tit. C. de assessor. 101.* Pupillus autem propter aetatem in iudicio consistere non poterat.

Pro tutela] Id est, pro pupillo, nomine tutorio. Quod ideo moneo, ne quis hunc locum cum Theophilo interpretet de duobus inter se de tutela contendentibus, uter ipsorum tutor esse debeat: quod est ineptissimum.

Legis Hostilia] Pacius in notis marginalibus ait, hanc legem tulisse A. Hostium consul cum A. Attio, anno ab urbe condita 580. quo auctore, nescio.

Non minimam incommo- ditatem] Usus procuratorum perquam necessarius est, ut, qui rebus suis supervelle vel nolunt, vel non possunt, vel non factis commode possent aut honestè, per alios possint vel agere, vel actionem excipere, l. 2. §. 2. *de procur.*

Nomen & moribus & atas, &c.] Hujusmodi impedimenta usum procuratorum initio introduxerunt, l. 1. §. 2. *de procur.* quo tamen semel recepto, etiam contra causam necessitatis aut impedimenti per procuratores lis inferri vel suscipi coepit. *VINN.* Enimvero, quia non ferebant leges ut actiones legis admitterent procuratorem; JCI excogitavit modum, quo possint procuratores salvo illo veteri principio l. 2. §. 2. *de B. J.* admitti. Ingebant enim procuratores quidem mandato constitui, sed litis conciliatione fieri dominos litis, adeoque non pro alius lege agere, vel item excipere, sed pro se ipsis. Plura

DE IIS PER QUOS AGERE POSSUMUS. 943
de hac fitione diximus in *Elem. Jur. Civ. sec. Ord. inst. §. 1246. seqq. HEIN.*

TEXTUS.

Quibus modis procurator constituatur.

1. *Procurator neque certis verbis, neque praesente semper adversario, immo & plerumque eo ignorante, constituitur. Cuiusmodi enim permixtis rem tuam agere, aut defendere, si tuus procurator intelligitur.*

NOTAE.

1. *Procurator*] Procurator dicitur, quisquis aliena negotia mandati domini administrat, d. l. 1. pr. & §. 1. sed ad propositam materiam pertinent solum procuratores forentes.

Neque certis verbis] d. l. 1. §. 1. id est, non verbis solemnibus, aut conceptis, sed nudis, *Paul. 1. sent. 3.*

Cuiusmodi permixtis] Dummodo procurator esse non prohibetur, §. ult. *inf. de except. Pac. si tuus procurator intelligitur*] Specialiter tamen procurator à reo datus, defensor dicitur; quem actor constituit, procurator, *sic. de proc. & defen.* qui sine mandato causam alterius defendit, *id. nemo. defensor dicitur, l. 28. l. 40. §. 2. l. 51. & c. d. tit.*

COMMENTARIUS.

1 *Quale sit officium, & quae potestas procuratoris, maxime hodie.*

Procurator in usu juris dicitur, qui aliena negotia mandati domini administrat. Nec igitur tantum, qui administrat forentia & judicialia, sed etiam qui alia quaerit extra iudicium, l. 1. in pr. & §. *de procur. vid. sup. tit. de mandat.* sed de hoc genere nunc non queritur. Solum illi ad propositam tractationem pertinent, qui quod alienam liam procurant, procuratores ad lites vulgo appellantur.

Neque verbis certis, neque praesente adversario] d. l. 1. §. 1. Hic autem locus indicio est, olim certum fuisse formulam verbis quibusdam solemnibus conceptam, qua procuratores praesentibus adversariis constituerentur.

Rem tuam agere aut defendere] Specialiter tamen procurator à reo datus defensor dicitur; quem verbò actor constituit, procurator, nomine generis ad speciem oppositam contracto, *vrb. de procur. & def.* Specialissime autem defensor eum denotat, qui sine mandato abentis defensionem suscipit, §. *si vrb. s. iit. seq.*

Jure Romano procuratoris officium privatum fuit: quod & nemo subibat invito, l. invito. 17. C. de proc. & quivis mandatu domini exercere

poterat, l. 1. *ead.* utique si non expresse procurator esse prohiberetur, §. *ult. inf. de exc.* At moribus hodiernis procuratorum munus publicum est, cum in unoquoque foro certae personae designentur, juramento adiguntur, quae sola id munus obeant, singulorumque negotia exemplo advocatorum suscipere coguntur. Quod tenenda forentis dignitatis causa institutum est, ne scilicet rerum forentium omnino imperiti negotia privatorum apud Magistratum defendant, *arg. l. 1. de postul. Bart. hic comm. part. ult. & sup. de mand. Gail. 1. obs. 43. Merul. lib. 4. disp. 3. tit. 13. Gudelin. lib. 4. de jur. nov. cap. 4. Christin. vol. 2. decis. 107. Zypae. not. jur. Belg. de procur. qui eodem loco etiam accurate docet quibus rebus advocati & procuratoris mania discrepent. Quae sit potestas cuiusque procuratoris, ex forma mandati, simulque ex mente domini estimandum est. Aliquando enim plus videri potest mandatum quam expressum: ut ecce, ei, cui mandatum est in rem agere, censetur quoque, si res mobilis est, mandatum, ut agat ad exhibendum, l. *ad rem. 56. de procur.* Nam in universonum cui aliquod negotium mandatum est, cuncta simul concessa videntur, sine quibus illud negotium explicari non potest, l. 2. & ibi *DD. de juris. d.* Item procurator ad agendum datus poterit quoque dominium in mutua petitione, quae fortè à reo adversus eum fiet, defendere: quoniam cuiusmodi nomine alieno agit, hoc ipsum etiam cavere debet, l. *servum. 33. §. ait prator. 3. de procurat. Ludov. Rom. singul. 115.* Ex contrario quamvis generale sit mandatum, tamen eo non intelligitur contineri, quae versimile est non facile quempiam mandatum fuisse, cuiusmodi sunt causa fama, transactio, delatio iururandi, & similia, quae idcirco dicuntur speciale exigere mandatum, l. *non solum. 39. §. ult. l. mandato. 60. eod. tit. cap. qui ad agendum. 4. n. eodem in 6. & ibi Glossa Wetemb. par. de procur. num. 7. & 11. Merul. lib. 4. disp. 3. tit. 13. cap. 3. & 4. Gudelin. lib. 4. de jur. nov. cap. 4.**

TEXTUS.

Quibus modis tutores vel curatores constituuntur.

2. *Tutores & curatores quemadmodum constituuntur, primo libro expositum est.*

COMMENTARIUS.

Tutores & curatores aliis modis, quam procuratores, constituuntur, nimirum aut testamento à parentibus, aut lege, aut à Magistratibus, quibus id specialiter permixtum est, ut suis locis expositum est, *lib. 1. tit. 13. & seqq.*

TITULUS UNDECIMUS.
DE SATISDATIONIBUS.

Dig. Lib. 2. Tit. 8. C. Lib. 2. Tit. 57.

Continuatio. Cautio quotuplex.

Quoniam alieno nomine sine satisfactione agi non potest, multoque minus actio alieno nomine suscipi, non intemptive tractatio de satisfactionibus subjicitur. Videmus igitur, quid sit satisfactio. Cautio alia dicitur nuda, quae est promissio securitatis sine pignore aut fidejussore; cui si iurandum accedat, dicitur juratoria. §. 2. *inf. cod. alia idonea*, quae satisfactio vocatur; cui si pignoris datus, vel fidejussoribus, l. *promissor*, 2. l. §. 2. *de causis pre. fre. quensim* tamen ea, quae fit datus fidejussoribus, in specie satisfactio appellatur, l. 1. *qui satisf. l. 1. C. de verb. sign. & quoties* lex aut prior satisfactio nem desiderant, regulariter fidejussoribus datus cavendum est, l. 7. *de stip. pre. et. quoniam nonnunquam est, l. 7. de stip. tut. l. 1. §. jubet. 9. de colat. l. 2. §. 3. quod legat.* Finis satisfactorum & cautionum de quibus hoc tit. agit, hic est, ut iudicium, eaque, quae in iudicio utique ad sententiam aguntur, tanto magis rata sint, effectumque suum consequantur.

TEXTUS.

De iudicio personali.

Satisfactorum modus alius antiquitati placuit, alium novitas per usum amplexa est. Olim enim si in rem agebatur, satisfactio possessor compellebatur, ut, si vidus esset, nec rem ipsam restitueret, nec litem aestimationem, potestas esset petitori aut cum eo agentis, aut cum fidejussoribus ejus. Quae satisfactio appellatur iudicatum solvi. Unde autem sic appelletur, facile est intelligere. Namque stipulabatur quis, ut solveretur sibi, quod fuisse iudicatum. Multo magis is, qui in rem actione conveniebatur, satisfactio cogebatur, si alieno nomine iudicium accipiebat. Ipse autem qui in rem agebat, si suo nomine petebat, satisfactio non cogebatur. Procurator vero si in rem agebat, satisfactio jubebatur, rem ratam dominum habiturum. Periculum enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. Tutores vero & curatores eodem modo, quo procuratores, satisfactio debere, verba edicti faciebant. Sed aliquando his agentibus satisfactio remittebatur. Haec *ita erant*, si in rem agebatur.

NOTE.

Satisfactorum] Satisfactio proprie est fidejussoribus datus cavere, l. 1. *qui satisf. cog. l. 3. C. de verb. sign. l. 7. de prat. stip.*
Si alieno nomine iudicium accipiebatur] Quoniam nemo alieni litis defensor idoneus sine satisfactione, l. 46. §. 2. l. 53. *de procur. Curator & de rato cavere debebat, l. 40 §. 2. h. t.*
Satisfactio jubebatur, rem ratam] Nempe ubi de mandato domini non satis liquide docere poterat, arg. l. 3. §. 2. *ut in poss. leg. l. 1. C. de proc. neque enim, qui mandatum domini ostendit, supervacua cautione onerari debet, d. l. 1. C. de procur.*

COMMENTARIUS.

1. **Procuratorem, de cuius mandato constat, non cavere de rato.**

2. **Sed neque tutorem, quem talis esse constat.**

Antiquitati placuit] Antiqui hujus jus vestigium non pauca nobis in reliquerunt. Compositores, uti ex iis, quae sequuntur, apparebit. Proponitur autem hoc jus sub triplici distinctione, actionis in rem & in personam rei & actionis, personarum principalium & pro his iudicio intervenientium.

Satisfactio possessor compellebatur] Olim in actione in rem possessor satisfactio iudicatum solvi cogebatur, l. 8. & *alib. jud. solvi l. si sum. 23. de fidejuss. Patet etiam ex l. 1. C. uti poss. si possessor non cavisset, possessionem in adversarium translatam fuisse; nimirum quia periculum erat, ne rem faceret deteriorem: qua de causa res mobilis nonnunquam sequestrari & apud officium deponi solebat, l. 7. in fin. qui satisf. cog.*

Nec rem ipsam, nec litem aestimationem] Hic locus confirmat, quod *sup. de ad. §. praeerea. 31.* asserimus etiam civilem actionem in rem arbitrariam fuisse, id est, in ea quoque observari solitum, ut primo possessor jubebatur rem restituere, post deinde si non restitueret, condemnaretur in litem aestimationem.

Cum eo autem cum fidejussoribus] Itaque contra quam Hotomannus existimat, res condemnata, nec solvante, non tantum in fidejussores, sed etiam in ipsum reum agi ex hac stipulatione potuit; licet hic propria quoque actione, iudicatis videlicet, teneretur.

Iudicatum solvi] Haec stipulatio, a iustore Ulpiano, l. 6. *jur. solv. tres* clausulas in unum collatas habet de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo. Atque ex omnibus his causis committitur, l. 3. §. si reus. 8. l. 1. §. 2. l. cum quarebatur. 13. l.

ex clausula 17. *cod.* Prima autem clausula omnium potissima est, & ideo inde nomen accepit. **Multo magis si alieno nomine**] Olim qui in rem iudicium alieno nomine suscipiebat, multo magis quam reus satisfactio cogebatur: quoniam nemo alieni litis defensor idoneus est sine satisfactione, l. *qui proprio. 46. §. 2. l. non videtur. 53. de procur.* Sed & praeter solitam satisfactio nem iudicatum solvi, etiam de rato cavere debebat, l. *Pomponius. 40. §. 2. d. tit.*

Ipse autem qui in rem] Olim qui in rem suo nomine agebat, satisfactio non cogebatur. Quippe in cuius persona satisfactio iudicatum solvi locum non habebat, cum ad eum non damneetur: neque verendum erat, ne is, qui ultro litem intendit, moras necesse est, litem non persequeretur. **Procurator vero si in rem**] Ait, procuratorem actoris satisfactio solitum fuisse rem ratam dominum habiturum. Falsa propositio, si de vero procuratore, seu eo, qui speciale mandatum domini proferat, accipitur, l. 1. *C. de procur. l. 3. §. 2. ut in poss. leg. fact. si procurator. 65. de procur. l. un. in princ. C. satisf.* Nam solum est, cautionem de rato cogi ab eo, qui mandatum domini ostendit; nec minus iniquum, ubi nullum periculum est, ne dominus iterum agat, procuratorem superflua cautione onerari. At, inquis, qui mandatum non habet ad agendum, pro alio non admittitur, quamvis de rato cautionem offerat, nisi admodum raro, d. l. *Pomponius. 40. §. ult. de proc.* Quomodo igitur defendimus enunciationem Justiniani? Nimirum inter eos, quos procuratores esse aut non esse constat, sunt intermedii, qui se procuratores esse dicunt, & de mandato domini aliquam saltem fidem faciunt, quamvis de eo satis liquide docere non possint, ac de his solis dicimus textum hunc intelligendum esse, arg. l. 3. §. 2. *ut in poss. leg. 1. C. de proc.* quibus locis perpicue distinguitur inter eum, cui mandatum esse constat, & de quo dubitatur, ut ille ad agendum alieno nomine admittatur etiam sine cautione, hic non aliter, quam si de rato caveat. Eadem quoque conditioe admittitur & sine mandato personae conjunctae, d. l. *Pomponius. 40. §. ult. de proc.* item procurator univerforum negotiorum, l. 5. §. qui procuratorio. 18. *de nov. op. nunc. VINN.* Et hinc hodie de rato non cavent, nisi qui vel mandatum non sufficienti exhibent, vel ex mandato presumptione agunt, tanquam personae conjunctae. HEIN.

Tutores & curatores eodem modo] Ait, tutorem & curatorem eandem in satisfactio conditionem fuisse, quae procuratorum fuit: sed aliquando his agentibus satisfactio nem remissam. Haec quoque sententia falsa est. Nam non magis tutores, quos talis esse constat, de rato cavent, quam procurator, quem talis esse videtur est, l. *ulgo. 23. de adm. tut. ejusque rei perpicienda ratio est, quam etiam Jurisconsultus d. loc. asserit, quia non minus tutorem quam procuratorem, rem in iudicium deducit, ut metuentium non sit, ne pupillus iterum experiat. Tunc solum cautio praestanda, cum dubitatur, an quis tutor sit, vel an adhuc duret tutela.*

Vinnius in Justinian.

d. l. *ulgo. 23.* Quod & in procuratore, cum de mandato dubitatur, obtinere paulo ante diximus. Itaque convertamus potius propositionem cum Ulpiano in d. l. *ulgo. 23.* dicamque, tutores & curatores de rato non cavere. Adjecta hac declaratione ex eodem Ulpiano, uti dubitetur an quis tutor aut curator sit, tum cautio jure exigatur.

Verba edicti] Videtur intelligere capit edicti; quod recitat Ulpian. l. *servum. 33. §. ait prator. 3. de procur.* ubi qui alieno nomine actionem postulat, jubetur cavere, te eum, quos nomine agere instituit, defensorum: si quid ve mutus ab eo reus petas, & simul eum, ad quem ea res pertinet, ratam rem habebiturum. Sed ut pars illa edicti non pertinet ad procuratorem speciale mandatum habentem, quippe quem constat de rato non cavere, ita nec ad tutorem pertinet, qui idem jus habet, ac tamen altera illa cautio de defendendo eo, cujus nomine agitur, etiam ad procuratorem speciale mandatum habentem praestanda fit; tamen tutores & curatores ne illa quidem satisfactioe onerari placuit, l. *ult. §. 3. de adm. tut.* Sed de eo non queritur.

TEXTUS.

De iudicio personali.

1. **Si vero in personam, ab actoris quidem parte eadem obtinebant, quae diximus in actione, qua in rem agitur: ab ejus vero parte, cum quo agitur, si quidem alieno nomine aliquis interveniret, omnimodo satisfactio, quia nemo defensor in aliena re sine satisfactioe idoneus esse creditur. Quod si proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in personam, iudicatum solvi satisfactio non cogebatur.**

NOTE.

1. **Siquidem alieno omnimodo satisfactio**] Iudicatum scilicet solvi, l. 1. §. *ult. quib. ex caus. in poss. Omnimodo*, id est, etiam mandatum habeat, l. 21. *rat. rem. hab. l. 1. in fin. C. de satisf. Nemo defensor idoneus*] Regula passim tradita. Defensor idoneus, id est, in rebus alienis, locuples, *alib. 26. 100.*

COMMENTARIUS.

Ab actoris parte eadem obtinebant] Itaque qui in personam agebat, si quidem suo nomine, non satisfactio, in alieno, satisfactio, rem ratam haberi, l. *servum. 33. in fin. de procur.* nisi de mandato constaret: nam ubi mandatum appareret, non esse necessaria satisfactio de rato, ut supra probavimus.

Ab ejus parte, cum quo agitur] Jure antiquo qui in actione personali defensionem alterius suscipiebat, satisfactio cogebatur iudicatum solvi, l. 5. §. *ult. quib. ex caus. in poss. & uti est in textu omnimodo*, id est, sine mandatum non haberet, si ve haberet; quod etiam expressum in l. 1. in fin. C.

D d d d d

de satisf. l. ne satisf. d. 1. v. r. rem. hab. & satis intelligitur ex generali regula passim tradita, quod nemo alieni rei defensor idoneus est sine satisf. Rationem hanc esse arbitror, quod suspensio iudicii spectat quaedam est delegatio, l. 11. §. 1. de no. p. factio, ut libertate iuris reus liberatus videatur. Ut proinde merito qui in locum rei succedit, & dominus litis efficitur hac cautione oneretur, etiamsi mandatum habeat, ne invito actori alius reus obiciatur. Et inde est, quod stricta ratione iuris in procuratore sententia ferretur, & actio iudicatur: quamvis ex equitate prator actionem in eum denegat, & in reum, cuius revera negotium gestum est, concedit, l. 4. de re iud.

Quod si proprio nomine] Qui suo nomine actionem in personam suscipiebat, iudicatum solvi fatidare non tenebatur. In actione in rem contra eum. Differentia ratio hanc redditur, quod in actione in personam reus non aequè condemnationem evitare potest quàm in actione in rem, quippe maior obligationem perpetuat; at eandem vim adversus possibilem non habet, quem placet absolvi etiamsi post litem contestatam possidere rem desierit, modo dolo & culpa careat, l. fin. autem. 27. §. 1. de rei vind. de quo plura scripsi ad §. sic itaque. 14. in fin. sup. de aut.

TEXTUS.

Jus novum. De Reo.

2. Sed hodie hac aliter observantur. Sive enim quis in rem actione convenitur, sive personalis suo nomine, nullam satisfactionem pro litis estimatione dare compellitur: sed pro sua tantum persona quod in iudicio permaneat usque ad terminum litis. Vel committitur sua promissioni cum iurejurando, quam juratoriam cautionem vocant; vel nudam promissionem, vel satisfactionem pro qualitate personae suae dare compellitur.

NOTA.

2. Pro litis estimatione] *Exemplum* 2. *De iudicibus* 7. *hinc*, id est, iudicatum solvi fatidare non cogitur: quae satisfactio ab eo, qui in rem iudicium accipiebat, exigebatur.

COMMENTARIUS.

Hodie qui suo nomine quaecumque actione convenitur, fatidare de litis estimatione non cogitur. De litis estimatione dixit pro iudicatum solvi, quae olim ab eo, qui in rem iudicium accipiebat, exigebatur. **Sed pro sua tantum persona**] Cuiusvis iudicii reus principalis de exitu litis expectando vel fatidare, vel jurare, vel repromittere tenetur. Juratoriae cautioni committitur pauperioribus, ut iurent scilicet se facturos, quod alii fidei iuribus datis, promittere debuissent; simul & hoc se idoneos fidei iuratos reperire non potuisse, *auth.*

generaliter. C. de Episc. & Cler. Personae quoque illustres non satisfaciunt, sed jurant, l. quatuor. 17. C. de dign. lib. 11. A reliquis exigitur satisfactio, exceptis iis, qui immobilia possident, *l. sciendum. 15. qui satisf. cog. quos nec jurare teneri arbitror: alioqui quis locus esset nude promissioni, quae hoc loco & in rubr. qui satisf. opponitur cautioni juratoriae: Et igitur stabitur nude possessoribus immobilium promissioni. Interpretes in l. 1. & d. l. sciendum. 15. d. tit. fere centent possessorem teneri ea bona simili hypotheca obligare. Quod mihi à mente Jurisconsulti in d. l. sciendum. 15. valde alienum esse videtur. Quin cauto pigernicia non minus idonea, immo aliquando utilis est, quàm fidei iuratoria.*

Uque ad terminum litis] Hec igitur cautio plus continet quàm vetus illa iudicio illi. Nam illi fatidat, si reus iudicio exhibeatur, neque necesse est litis exitum expectare. Haec vero non fatidat, nisi terminus litis expectetur. Alia cautio est, quae novissimo iure in executorem litis exponitur de contestanda lite intra duos menses. *Auth. libellum. C. de lit. conr.*

TEXTUS.

De procuratore adoris.

3. Sin autem per procuratorem litis vel inferatur, vel suscipitur, in adoris quidem persona, si non mandatum adis insinuatum est, vel praesens dominus litis in iudicio procuratoris sui personam confirmaverit, ratam rem dominum habiturum, satisfactionem procurator dare compellitur. Eodem observando & si tutor, vel curator, vel alia tales personae, quae alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibusdam per alium inferunt.

NOTE.

3. Vel alia tales persona] Intellige syndicos, vel actores municipiorum aut corporum.

Litem per alium inferunt] Puta vel per procuratorem, l. 11. C. eod. vel per adorem quem ipse tutor aut curator ex sua persona constituere possunt, l. un. C. de act. à int. seu cur. dand. ipsi verbè per se agentes non satisfaciunt, l. 23. de adm. tut.

COMMENTARIUS.

IN actoris persona] Qui ad agendum alieno nomine admitti possunt, siquidem mandatum probet, vel praesentis domini habeat autoritatem, fatidare non cogitur rem ratam dominum habiturum, l. 1. C. de satisf. l. si procurator. rem. 75. de proc. l. 1. C. eod. l. 3. §. 2. ut in poss. leg. l. ne satisfactio. 21. rat. rem. hab. in minus, sine satisfatione non admittitur. Sed nec omnia, qui mandatum ad agendum non habent, obliata cautione de rato admittuntur, sed solae personae conjunctae, l. sed & ha. 35. l. Pompeius. 40. §.

ut. de proc. Item procurator omnium bonorum, l. 7. §. si procurator. 18. de no. op. mme. eademque conditio admittitur, cui an mandatum sit, vel non sit, dubitatur d. l. 3. §. 2. ut in poss. legat. d. l. 1. C. de proc. & secundum hanc temperandi textus generales in l. servum. 33. §. ait prator. 7. l. non solum. 35. §. 1. de proc.

Item observando et si tutor, vel curator, & c. litem per alium inferunt] Puta vel per procuratorem à pupillo vel adulto constitutum tutore vel curatore interveniente, l. 11. C. de proc. vel per adorem; quem ipse tutor vel curator ex sua persona constituere possunt, l. un. C. de act. à int. seu cur. dand. §. ut. sup. de curat.

TEXTUS.

De procuratore rei praesentis.

4. Si verò aliquis convenitur, siquidem praesens procurator dare paratus est, potest vel ipse in iudicium venire & sui procuratoris personam per iudicatum solvi satisfationem solemniter stipulatione firmare, vel extra iudicium satisfationem exponere, per quam ipse sui procuratoris fidei iuror existat pro omnibus iudicatum solvi satisfationis clausulis. Ubi & de hypotheca suarum rerum convenire compellitur, sive in iudicio promiserit, sive extra iudicium caverit, ut tam ipse quam heredes ejus obligentur. Alia insuper cautela vel satisfatione propter personam ipsius exponenda, quo tempore sententia recitanda in iudicium venit, vel si non venerit, omnia dabit fidei iuror, quae in condemnatione continentur nisi fuerit provocatum.

COMMENTARIUS.

DE eo, qui nomine rei iudicio intervenit, duplex tractatio est. Prima de procuratore rei id est, eo, qui mandatum defendendi habet. De quo agitur hoc §. altera de eo, qui mandatum non habet, & in specie defensor dicitur. De quo §. seq. **Potest vel ipse in iudicium venire, & c.**] Saperius dictum est, eum, qui alienae litis defensionem suscipit, teneri omnino fatidare iudicatum solvi. Hic proponitur modus, quo reus procuratorem suum ab hoc onere liberare valeat; nimirum si ipse pro procuratore suo vel in iudicio vel extra iudicium eam cautionem exponat, atque procuratoris sui existat fidei iuror.

Pro omnibus iudicatum solvi clausulis] Nempe tribus illis de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo, l. 6. jud. sol.

Ubi & de hypotheca suarum rerum convenire compellitur] Legendum omnino, ubi & hypotheca rerum suarum caveri compellitur. Nempe quoniam ipse reus principalis hic fidei iuror est, qui etiam alias tenetur, prater satisfationem

nem non amplius ab eo exigitur, ut etiam bona sua hypothecae obliget, quo certius actori cautum sit.

Alia insuper cautela, & c.] Duplicem igitur cautionem in proposito reus praestat; unam pro persona procuratoris sui, alteram pro persona sua. In illa ipse fidei iuror est; in hac, quae promittit, re tempore recitanda sententiae in iudicium venturum, fidei iuror non est, nec esse potest; sed aliam fidei iuror dat qui idem adpromittat.

Propter personam ipsius exponenda] Non à procuratore, ut male nonnulli; sc. Accur. & Curt. Theophil. interpretes, sed ab ipso reo, à quo manifeste tam hanc quàm superiorem cautionem exigit Justinianus. Fabrot. Nec minus aperte Theophilus, paraphrases Graecus. Nam verba illa, à procuratore, non sunt Theophili, sed emblemata Curtii interpretis Latini. Quod mirum est in editione Theophili non animadvertisse D. Gothofredum.

Omnia dabit fidei iuror] A reo in causam positam datus. Theophilus, non sunt accuri, sed rei à reo hysum. vel ipse, vel fidei iuror. Et ita Cujac. in not. post.

TEXTUS.

De procuratore rei absentis.

5. Si verò reus praesens ex quacumque causa non fuerit, & alius vel defensionem ejus subire, nulla differentia, inter actiones in rem vel personales introducenda, potest hoc facere; ita tamen ut satisfationem iudicatum solvi pro litis estimatione praestet. Nemo enim secundum veterem regulam (ut jam dictum est) alienae rei sine satisfatione defensor idoneus intelligitur.

COMMENTARIUS.

AD agendum alieno nomine sine mandato nemo admittitur, praeterquam paucis casibus, quos supra memoravimus. At defensionem alterius suscipere nemo vetatur, qui modo paratus sit satisfationem iudicatum solvi pro litis estimatione praestare, l. un. C. de satisf. Cur tam variè? Nimirum humanum est, atque ideo publice expedit, absentes à quibuscumque posse defendi, l. servum. 33. §. 2. de proc. nulla verb aut humanitas aut ratio publice utilitatis suadet, ut cuius permittendum sit, alieno nomine agere. Sed & multum interest rei, ne conveniatur à falso procuratore, quoniam dominus iterum experiri potest; nihil autem interest actoris, à quo reus defendatur, modo idonea satisfactio ea, quam diximus; praestet. Ex quo porro etiam hoc est, quod defensor statim atque cavet, dominus litis efficitur etiam ante litis contestationem, l. Trius. 76. de procur. & in ipsum actio iudicatur, l. Plautius. 61. d. tit. l. 4. de re iud.

TEXTUS.

Unde hæc forma dicenda.

6. Quæ omnia apertius & perfectius quotidiano iudiciorum usu in ipsis rerum documentis apparent.

Ubi hæc forma observanda.

7. Quam formam non solum in hac regia urbe, sed etiam omnibus nostris provinciis (etsi propter imperitiam forte aliter celebratur) obtinere censemus: cum necesse sit, omnes provincias caput omnium nostrarum civitatum, id est, hanc regiam urbem, ejusque observantiam, sequi.

NOTÆ.

6. Iudiciorum usu] Ufus est omnium rerum optimus magister.
7. Non solum in hac regia urbe] Constantiopolim intellige, quæ etiam nova Roma appellata est, quod in eam imperii sedes translata Græci πύλαι κωνσταντινου, ἡ πόλις βυζαντινου appellant. Byzantium ante dicta fuit.

TITULUS DUODECIMUS.

DE PERPETUIS ET TEMPORALIBUS ACTIONIBUS, ET QUÆ AD HÆREDES ET IN HÆREDES TRANSEUNT.

C. Lib. 4. Tit. 11.

Continuatio.

Quoniam actio alicui constituta non semper durat, sed actiones certo temporis spatio terminatæ sunt; neque etiam omnes, quæ in defunctum competebant, eoque in hæredes dantur; & aliquando nec hæredi datur, quæ competebat defuncto; non abs re est, quod hic titulus superioribus subjicitur ad tractationem de actionibus concludendam.

TEXTUS.

De perpetuis & temporalibus actionibus.

Hoc loco admonendi sumus, eas quidem actiones, quæ ex lege Senatufve consilio, sive ex sacris constitutionibus proficiuntur, perpetuo solere antiquis competere, donec sacra constitutiones tam in rem, quam in personam actionibus certos fines dederunt: eas verò, quæ ex propria prætoris jurisdictione pendunt, plerumque intra

COMMENTARIUS.

1. Hodiernus satisfationum modus & usus.

Hæc non indiget interpretatione. Cicero lib. 1. de officiis, cap. 28. Nec modesti, nec imperatores, nec oratores, quamvis artis præcepta percipiant, quicquam magna laude dignum sine usu & exercitatione consequi possunt. Ufus satisfationum hodie perexiguus præterquam adversus debitores extraneos, quos destitutimus, qui alias etiam coguntur domicilium in territorio, ubi agitur, eligere. Actor non de alia caveat, quàm de estimatione sumptuum litis res forte vincenti repensanda; adeoque ad nullam cautionem tenetur, si domicilium sub jurisdictione iudicis, apud quem agitur, habeat, vel etiam bona immobilia possideat. Procurator sine mandato ad litigandum non admittitur, nisi archi sanguinis aut affinitatis vinculo ei, pro quo invenitur, conjunctus sit; quo casu admitti solet cum cautione de raro. Defensor idoneum mandatum exhibens iudicatum solvi fatiare non tenetur; vid. Gloss. Jo. Fab. hic, Tulden. cap. 2. & 3. Merul. lib. 4. distincti. 3. tit. 13. cap. 1. & deinceps, et seq. 3. tit. 5. cap. 1. Welsch qui fatid. cogn. num. 6. Gudelin. lib. 4. de jur. nov. cap. 4. & 5. Christin. vol. 2. decis. 145. & ibi citat. & Nau, vol. Groenew. de ill. abrog. hic per tot.

NOTÆ.

Prætoris intra annum erat imperium] Prætoris in annum creabantur. Liv. 32. 27. Tac. annal. 1. Prætorum anniversariarum edicta erant annua, quæ quicque proponebat initio magistratus sui ex lege Cornelia. Dio 36.
Quis bonorum possessor] Bonorum possessor & fideicommissarius Trebellianus proheredes sunt. Fabrot.

COMMENTARIUS.

1. Retine inter actiones prætorias numeretur fideicommissaria hereditatis petitio.]

Ex lege, &c.] Actiones, quæ ex lege, Senatufve consilio, aut ex principum constitutionibus proficiuntur, olim perpetuo solentur competere. Nimirum cum legis & similium juris constitutionum vis esset perpetua, consentaneum videbatur, actiones ex his juris partibus præfectas nullo tempore finire.

Donec sacra constitutiones actionibus certos fines dederunt] Quod publicæ utilitatis causa constitutum est, ut litium aliquis esset finis, tandemque aliquando possessores & debitores seculi forent, arg. l. 1. de usus.

Ceteros fines dederunt] Ut scilicet actiones triginta & ad summum quadraginta annorum præscriptionibus excluderentur, l. 3. & 4. C. de præscr. 30. ann. l. 1. §. 1. C. de ann. exc. quod tempus tunc abusive perpetuum dicitur. Pauce sunt, quæ demum 40. annorum spatio finiuntur. Tantum tempus durat actio hypothecaria, sed uno dumtaxat casu, videlicet cum ipse debitor hæresive ejus obligatæ possessioni incumbunt, l. 7. §. 1. C. de præscr. 30. ann. l. 1. §. in fin. C. de ann. exc. Nam extranei possessores bona fide possidentes decem aut viginti annorum, mala fide tenentes 30. annorum præscriptionem opponere possunt, l. 1. & 2. C. si adu. cred. præsc. d. l. 7. in P. C. de præscr. 30. ann. Tuld. ad d. tit. Christin. vol. 4. decis. 91. num. 9. quamquam & ubi bona fide possideatur, 30. annorum spatum requiri, Senatus hujus provinciæ judicavit, decis. Cur. Holl. 8. Ad hæc actiones omnes iudicio semel incluse non nisi 40. annorum præscriptione excluduntur, d. l. 1. §. 1. in fin. de ann. exc.

Tam in rem] Actiones in rem non minus quàm actiones in personam olim perpetue fuerunt; utraq; autem nunc eodem temporis spatio, id est, triginta annis terminantur. Neque enim illæ, quæ in rem sunt, simplici exceptione temporis decem annorum inter præsentis, viginti inter absentem excluduntur, sed propter possessionem alienam conjunctam cum titulo & bona fide, & tanto tempore continuatam, prioris domini jus extinguunt, & alteri dominium rei possessæ jure civili acquiritur.

Quæ ex prætoris jurisdictione pendunt] Ait actiones, quæ ex jurisdictione prætoris veniunt, plerumque unum dumtaxat annum durare, & subicit pro ratione, quod prætoris edictum, unde proficiuntur, diuturniorem vim non habet, Quæ ratio si bona est, dicendum erat actiones prætorias non plerumque, sed semper anni spatio finire; & credibile quoque est, initio ellas diuturniorem vim habuisse, quam habebat ipsam edictum, ex quo descendebant; sed postea nonnullas casibus perpetuo competere, postquam non tam prætorum quàm præturam spectari placuit, atque ex edictis, maxime quæ evidens commen-

Immo sæpe. Nam honorarias actiones omnes, quæ rei perfectionem continent, veluti Publiciana, de constituta pecunia, ex iurejurando, exercitoria, infistoria, de peculio, &c. perpetue sunt, nisi sit, quæ rescindat, quod jure civili ratum est, l. in honorariis. 35. de obl. & ad. Sed & ex penalibus quædam perpetuo competunt, ut mox audiemus.

Bonorum possessori ceterisque qui heredes loco] Significat duas hæc in rem actiones de universitate, possessorem hereditatis petitionem, & fideicommissariam hereditatis petitionem. Has actiones ait esse perpetuas, licet jure prætorio constitutæ sint. Perpetuas esse constat, priorem quoque, prætoriam utpote; prodat bonorum possessoribus, quos prætor velut hæredes facit, l. 1. de poss. her. pot. Sed altera illa, quæ proponitur iudicis, quibus ex fideicommissio restituta est hereditas, non videtur esse jure prætorii, sed actio civilis, quippe iis competens, qui pro hereditatis petitione Senatufconsulto. Nisi distinguendum putetam inter petitionem hereditatis, & actiones hereditarias, arg. l. 2. de fid. her. pot. Sed dixerim potius, eo loco jus civile in specie per excellentiam accipi pro jure antiquo legis 12. tabularum, & opponi petitionem hereditatis, nimirum petitioni fideicommissarie, non ut actioni prætorie, sed ut novo jure civili opponatur iis juris partibus, quæ postea accesserunt, puta Senatufconsultis aut Principum constitutionibus §. 3. & 6. sup. de fideic. hered. §. 3. de testam. ord. VINN. Sed procul dubio JCtus, quem hic Tribonianus descripsit, non ignoravit, fideicommissariam hereditatis petitionem esse actionem prætoriam. Quamvis enim fideicommissa ex moribus sint, vel ex SCto, non tamen sequitur, ut vel mores, vel SCtum etiam actionem dederint fideicommissario ad petendam à tertio hereditatem. Immo legibus consentaneum non erat, hereditatem ad eo peti, qui stricto jure non sit hæres. Prætor itaque hic adjuvit jus civile & dedit fideicommissariam hereditatis petitionem. Quin non dubito, prætores fideicommissarias hæc actionem in albo jure proposuisse. Nec obcurè hæc actionem prætoriam esse docet JCtus, dum eam hereditatis petitioni civilii opponit in l. 2. ff. de fideic. her. pot. HEIN.

Furti quoque manifesti actio] Actiones prætorie poenales regulariter tantum intra annum dantur, l. in honorariis. 35. de obl. & ad. Excipitur actio furti manifesti, quæ, quamvis & ipsa prætorica sit & poenalis, perpetua tamen est. Quod hæc forte rationem habet, quia non prius prætor poenam furti manifesti constituit, sed eam, quæ ex lege 12. Tab. constituta erat, mitigavit, atque ex corporali fecit pecuniariam, sup. §. poena. 5. de obl. qua ex del. Actio quo-